

Sherqo'zi ABDULLOYEV,
Samarqand davlat universiteti doktranti
E-mail: sheriabdullayev@1gmail.com

PhD O. Mattiyev taqrizi asosida

O'ZBEKISTON TARAQQIYOTINING YANGI BOSQICHIDA MAKTAB TA'LIMI SOHASI HUQUQIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH BORASIDA AMALGA OSHIRILGAN TADBIRLAR

Аннотация

Mustaqillik yillarida barcha sohalar qatori maktab ta'limini rivojlantirish yo'nalishi bo'yicha ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Xususan, maktablar faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asos yaratildi, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va zamonaviy o'qitish usullarini joriy qilish choralarini ko'rildi. Bunday tadbirlar 2016 yildan e'tiboran yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar zamon talablari darajasida takomillashtirildi, ayrim sohalar bo'yicha yangi qabul qilindi. Bu esa, maktab ta'limini rivojlantirish ishlarida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu maqolada O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida maktab ta'limi sohasi huquqiy asoslarini takomillashtirish borasida amalga oshirilgan tadbirlar va ularning natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Maktab ta'limi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", islohotlar, Prezident maktablari.

МЕРЫ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПРАВОВОЙ БАЗЫ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА НОВОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация

В годы независимости, наряду со всеми другими направлениями, была проведена масштабная работа по направлению развития школьного образования. В частности, создана правовая база для регулирования деятельности школ, приняты меры по укреплению материально-технической базы и внедрению современных методов обучения. С 2016 года подобные мероприятия вышли на новый уровень. В частности, действующие нормативно-правовые документы были усовершенствованы в соответствии с требованиями времени, а по ряду направлений приняты новые. Это стало важным в развитии школьного образования. В данной статье анализируются меры и их результаты на новом этапе развития Узбекистана по совершенствованию правовой базы школьного образования.

Ключевые слова: Школьное образование, Закон "Об образовании", "Национальная программа подготовки кадров", реформы, Президентские школы.

MEASURES TO IMPROVE THE LEGAL BASIS OF SCHOOL EDUCATION IN THE NEW STAGE OF UZBEKISTAN'S DEVELOPMENT

Annotation

In the years of independence, along with all other fields, large-scale work was carried out in the direction of school education development. In particular, a legal framework was created to regulate the activities of schools, measures were taken to strengthen the material and technical base and introduce modern teaching methods. Since 2016, such events have reached a new level. In particular, the current regulatory legal documents were improved to meet the requirements of the times, and new ones were adopted in some areas. This has become important in the development of school education. This article analyzes the measures and their results in the new stage of Uzbekistan's development to improve the legal framework of school education.

Key words: School education, Law "On Education", "National Program of personnel training", reforms, Presidential schools.

Kirish. 2016 yildan e'tiboran barcha sohalar qatori maktab ta'limini rivojlantirish borasida ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi va salmoqli yutuqlar qo'lga kiritildi. Bunda soha huquqiy asoslarining takomillashtirilishi katta rol o'ynadi. Shu sababdan soha huquqiy asoslarini zamon talablari asosida takomillashtirish va uning natijalarini o'rganish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda barcha sohalar qatori maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha ham muayyan ishlar amalga oshirildi. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi. Shuningdek, soha moddiy-texnik bazasini rivojlantirish choralarini ko'rildi. Ammo shunga qaramay, bu borada ham ayrim kamchiliklar saqlanib qoldi. Davlat tasarrufidagi maktablarda matematika, fizika, kimyo, informatika va chet tili kabi fanlar bo'yicha o'qituvchilar yetishmasligi, uzoq hududlardagi yoshlar uchun OTMga kirishda imtiyozlarning yo'qligi sababli u yerdagi maktablarda o'qituvchilarga ehtiyoj yuqori darajada saqlanib qolgani va boshqalar shular jumlasidandir. Shuningdek, ayrim maktablardagi sinflarda o'quvchilar sonining belgilangan miqdordan oshib ketgani va shunga o'xshash muammolar saqlanib qoldi [6]. Bundan tashqari,

mutaxassis kadrlar tayyorlash va ta'lim tizimi jamiyatdagi yangilanishlardan orqada qolmoqda edi [2].

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolani tayyorlashda umumqabul qilingan tarixiy metodlar – ilmiylik, xolislik, tarixiylik, qiyosiy tahlil va ketma-ketlik tamoyillariga amal qilindi. Tadqiqotning ishonchiligi va samaradorligini oshirish uchun tegishli adabiyotlar va rasmiy internet saytlar ma'lumotlaridan foydalanildi.

Yig'ilib qolgan muammolar sohani tubdan isloh qilishni, dunyoning rivojlangan mamlakatlari tajribasidan foydalanish zarurligini taqozo qildi. 2017 yil umumta'lim va o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimida tub islohotlar yili bo'ldi. Xalq qabulxonalarini va Prezidentning virtual qabulxonasiga tushgan taklif va mulohazalar, shuningdek, respublika maktablaridagi bitiruvchilarning ota-onalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalaridan kelib chiqib, Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 9+3, ya'ni 12 yillik majburiy ta'limdan 11 yillik ta'limga o'tildi. Natijada, birgina 2017 yilda 10-sinf o'quvchilari uchun 9 mln. nusxa darslik chop etildi va 10 mingga yaqin umumta'lim maktabida 11 yillik ta'limga o'tildi [5].

Tahlil va natijalar. Yuqorida ta'kidlanganidek, 2017 yil yurtimizda ta'lim sohasidagi islohotlarni amalga oshirishga jadal

ravishda kirishildi. Bunda, avvalo, soha faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar zamon talablariga moslashtirildi. Jumladan, 2019 yil 29 aprelda "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni qabul qilindi. Unda xalq ta'limini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilab berildi [6].

Konsepsiyada belgilangan maqsad va vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida bir qator tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan, ta'lim jarayonida ilg'or texnologiyalarni qo'llash orqali iqtidorli yoshlarni aniqlash va o'qitish tizimi shakllantirildi. Shuningdek, iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish maqsadida 2019 yil

2 fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Prezident maktablarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Mazkur Qaror asosida ilk Prezident maktabi 2019 yil

5 sentabrda Toshkent shahrida, 2 dekabrda Namangan shahrida va 9 dekabrda Xiv shahrida hamda 11-dekabrda Qoraqalpog'iston Respublikasi Nukus shahrida tashkil etildi.

Prezident maktablarining dastlab cheklangan miqdorda tashkil etilishi ushbu muassasalarni boshqarish uchun mutlaqo yangi modelni sinab ko'rish zarurati bilan bog'liq edi. Keyinchalik 2020-2021-yillarda Prezident maktablari O'zbekistonning 14 ta hududida faoliyat yuritib boshladi [10].

Ta'lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishda 2020 yil

16 sentabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ham muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Mazkur Qonunning 9-moddasida umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarining sinflarida (guruhlarida) ta'lim oluvchilar soni o'ttiz besh nafardan oshmasligi haqidagi norma belgilab qo'yildi. Bu bilan maktablarda ta'lim sifatini oshirishga e'tibor qaratildi [7].

Bu boradagi tadbirlar keyingi yillarda ham davom ettirildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19 iyul kundagi "Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablar faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori asosida Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi – Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi huzuridagi Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi deb qayta nomlandi [8].

Bugungi kunda ushbu agentlik tizimida faoliyat ko'rsatayotgan 14 ta Prezident maktablarida 2352 nafar, atoqli adib va shoirlarimiz nomi bilan atalgan 9 ta ijod maktabida 1849 nafar, 3 ta tayanch ixtisoslashtirilgan maktab hamda 179 ta hududiy ixtisoslashtirilgan maktab va maktab-internatlarida 67454 nafar o'quvchi mahalliy va xorijlik mahoratli o'qituvchilardan tahsil olmoqda.

2021 yilda ilk Prezident maktablari (Nukus, Xiva, Namangan va Toshkent shahridagi) ning 96 nafar bitiruvchilarining barchasi nufuzli xorijiy oliy ta'lim muassasalarida o'qish uchun taklif olgan. 2022-2023 o'quv yilida 14 ta Prezident maktabini 326 nafar o'quvchi bitirdi. Shundan 281 nafari muddatidan oldin nufuzli xalqaro universitetlarga qabul qilindi. Ularning 51 nafari to'liq grant asosida o'qish imkoniyatiga ega bo'ldi. 45 nafar bitiruvchi esa xorijdagi nufuzli universitetlarning O'zbekistondagi filiallari va mahalliy OTMlarga grant asosida o'qishga qabul qilindi [10].

Ammo, yuqorida keltirilgan tadbirlarning amalga oshirilganiga qaramasdan bu davrda kadrlar tayyorlash borasida ayrim muammolar ham saqlanib qoldi. Xususan, mazkur yillar davomida umumta'lim muassasalarini oliy ma'lumotli pedagog kadrlar bilan ta'minlanish darajasi 87 foizni tashkil etib, ko'plab maktablar, ayniqsa, chekka hududlardagi ta'lim maskanlarida bir

qator fanlar bo'yicha malakali o'qituvchilar yetishmasligi sezildi [1]. Bu, o'z navbatida, ta'lim sifatiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatayotgan omillardan biriga aylandi.

Keyingi yillarda ham o'qituvchi kasbi nufuzini oshirish, pedagoglar uchun qulay ijtimoiy sharoit yaratish, mehnatini moddiy va ma'naviy jihatdan munosib rag'batlantirish borasidagi islohotlar izchil davom ettirildi. 2021 yil 11 yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'lis hududlardagi budjet tashkilotlariga malakali mutaxassislarni jalb qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori asosida 2021 yil

1 martdan boshlab ta'lim darajasi yuqori bo'lmagan maktablarda dars berish uchun boshqa hududlardan jalb qilingan oliy va birinchi toifaga ega o'qituvchi-pedagoglarning bazaviy tarif stavkalariga maxsus ustamalar joriy qilindi. Unga ko'ra, bir ma'muriy-hududiy birliklar doirasida boshqa tuman va shaharlardan kelib faoliyat yuritayotgan o'qituvchi-pedagoglarning bazaviy tarif stavkalariga 50 foiz; boshqa ma'muriy-hududiy birlikdan kelib faoliyat yuritayotgan o'qituvchi-pedagoglarning bazaviy tarif stavkalariga 100 foiz maxsus ustama to'lash tartibi joriy etildi [4:2].

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 5 mayda qabul qilingan "2022 – 2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni asosida 2022 yil 1 sentabrdan Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tizimidagi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'zi dars beradigan fani bo'yicha tegishli darajadagi sertifikatga ega bo'lgan pedagog kadrlarga har oylik qo'shimcha ustama to'lash tizimi joriy etildi. Unga ko'ra, xalqaro tan olingan sertifikatga ega bo'lgan pedagog kadrlarga – ularning tarif stavkasiga nisbatan 50 foiz miqdorida; xalqaro standartlar talablariga javob beradigan milliy baholash tizimidan olingan sertifikatga ega pedagog kadrlarga – ularning tarif stavkasiga nisbatan 50 foiz miqdorida; Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalami baholash agentligining milliy baholash tizimida olingan sertifikatga ega pedagog kadrlarga – ularning tarif stavkasiga nisbatan 20 foiz miqdorida (chet tili bo'yicha sertifikatlar bundan mustasno); Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalami baholash agentligining milliy baholash tizimida chet tili bo'yicha olingan sertifikatga ega pedagog kadrlarga esa 2025 yil 1 yanvarga qadar – ularning tarif stavkasiga nisbatan 50 foiz miqdorida; 2025 yil 1 yanvardan boshlab – ularning tarif stavkasiga nisbatan 20 foiz miqdorida qo'shimcha ustama to'lanishi belgilandi [9].

Islohotlar natijasida, Yangi O'zbekistonda muallimlarning oylik ish haqi o'rtacha 2016 yilga nisbatan 2,5 baravar oshdi (o'rtacha oylik 3 million so'm). Natijada, 6 million so'mdan 10 million so'mgacha maosh oladigan o'qituvchilar soni – 23 mingga yetdi, 10 million so'mdan yuqori oylik oluvchilar 1 mingdan oshdi. Yana 2 mingga yaqin muallimlarga Vazir jamg'armasidan qo'shimcha ustama to'lanmoqda. Maktablar yuklamasini kamaytirish maqsadida 700 ming o'quvchi o'rni yaratildi. Bu – avvalgi yillarga nisbatan 15 baravar ko'pdir [3].

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda maktabgacha va maktab ta'limi tizimidagi islohotlar chuqur o'ylangan holda olib borildi. Eng avvalo, maktablarning moddiy-texnik bazasi mustahkamlanib, pedagoglarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirishning huquqiy asosi yaratildi. Shu bilan birga, bu tizimda yutuqlar bilan bir qatorda hali yechimini kutayotgan muammolar ham saqlanib qoldi. Boshlang'ich va yuqori sinflarda o'tiladigan fanlar miqdorining ko'p ekani, o'quvchilar aniq bir yo'nalishda chuqur bilimga ega bo'lmagan holda maktabni bitirayotgani, talab yuqori bo'lgan fan o'qituvchilaridan ayrimlarining bilimi "qoniqarsiz" ekani va boshqa masalalar shular jumlasidandir.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: O'zbekiston, 2022.
2. O'zbekistonda ta'limning rivojlanish tarixi va tarixshunosligi. Ocherklar. – T.: Tafakkur qanoti, 2017. – B.300.
3. "Xalq so'zi" gazetasi. 2023-yil 29-avgust. 180-son, – B.1.
4. "Yangi O'zbekiston" gazetasi. 2021-yil 13-yanvar. 8-son. – B.2.

5. <https://conferencea.org>
6. <https://lex.uz/docs/-4312785>
7. <https://lex.uz/docs/-5013007>
8. <https://lex.uz/docs/-5520855>
9. <https://lex.uz/docs/-6008663>
10. <https://t.me/piimauz/11449>